

II Mezinárodní právo (veřejné) - pojem, specifika, subjekty

II.1 Pojem a specifika mezinárodního práva

Jak již bylo řečeno, pojmy **mezinárodní právo** a **mezinárodní právo veřejné** jsou synonyma, není mezi nimi významového rozdílu a používají se tudíž libovolně.

Pojem mezinárodního práva: souhrn pravidel, která upravují vztahy mezi státy a dalšími subjekty (zejména mezinárodními organizacemi) v mezinárodních vztazích. Mezinárodní právo je skutečné právo: jeho pravidla jsou závazná a vynutelná, i když jinak a méně účinně než je tomu v právu vnitrostátním.

Funkcí mezinárodního práva je koordinace chování států, zajištění fungování a rozvoje mezinárodního společenství. Původně mezinárodní právo zajišťovalo spíše jen koexistenci států (tj. jejich pasivní existenci), nyní již také jejich vzájemnou spolupráci (aktivní prvek).

Zvláštní povaha mezinárodního práva ve srovnání s právem vnitrostátním je determinována jeho **základními specifiky**:

1. **Subjekty** mezinárodního práva jsou především **státy a sdružení států, tj. mezinárodní organizace**, ve velmi specifických případech i jiné entity a jednotlivci (viz podrobněji dále).
2. Jak již bylo řečeno, mezinárodní právo má **koordináční povahu** na rozdíl od vnitrostátního práva, které má povahu **subordinační**. Koordináční povaha je dána nejen uvedenými subjekty, ale hlavně charakterem prostředí, v němž mezinárodní právo působí. Stejně jako v právu vnitrostátním i zde je stát normotvůrcem a vynucovatelem práva. Rozdíl je ovšem v tom, že není nadřazen těm, jimž jsou právní normy určeny - jako normotvůrce je zároveň adresátem pravidel a také jejich vynucovatelem. Navíc na tvorbě pravidel mezinárodního práva vždy participuje více států (mezinárodní smlouvy), případně potencionálně celé mezinárodní společenství (obecné mezinárodní obyčeje). V mezinárodních vztazích upravených mezinárodním právem neexistuje žádná nadřazená autorita, která by právo vytvářela a vynucovala, jako je tomu u státu v právu vnitrostátním.
3. Z předcházejícího bodu vyplývá, že **donucovací systém** je v mezinárodním právu na rozdíl od vnitrostátního práva **decentralizován** a tím méně účinný. Zčásti je založen na svépomoci státu, který je porušením práva postižen. Neexistuje ani nadřazená soudní moc, která by porušení práva závazně konstatovala. Mezinárodní soudní dvůr v Haagu rozhoduje jen ty spory, které mu státy dobrovolně předložily.

Základní donucovací prostředky (formy donucení) v mezinárodním právu jsou

- *individuální*:
 - » retorce (odveta), která nezasahuje do právní sféry (odvolání velvyslance, neudělení víz),
 - » represálie, která zasahuje do právní sféry (embargo, neplnění závazků z mezinárodní smlouvy),
 - » individuální sebeobrana (použití síly k vytlačení agresora),
 - *kolektivní*:
 - » vyloučení z mezinárodní organizace, kolektivní sebeobrana, kolektivní akce, resp. sankce Rady bezpečnosti podle Charty OSN (např. přerušování hospodářských styků).
4. Specifické jsou i **prameny**. V mezinárodním právu nejsou normativní akty („zákony“) - není, kdo by je vydával. Prameny jsou proto *mezinárodní obyčej*, tedy nepsané právo a *mezinárodní smlouva*.

Mezinárodní obyčej je pravidlo, které se stalo právně závazným dlouhodobým užíváním (*usus longaevis*) a přesvědčením států o jeho právní závaznosti (*opinio iuris*, resp. *necessitatis*). Právní závazností se mezinárodní obyčej liší od **zvyklostí**, která právně závazná není.

Mezinárodní smlouva je naproti tomu dohoda mezi subjekty mezinárodního práva, která se řídí mezinárodním právem. Je to tedy tzv. konsensuální pramen (nezbytnost vyjádření souhlasu). Bude předmětem podrobného výkladu dále.

Mezinárodní smlouvě se podobá **deklarace**, která ovšem není právně závazná a není tedy pramenem práva. Může však mít značnou politickou a tím faktickou autoritu (Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948).

Právně nezávazné „prameny“ bývají označovány jako tzv. „soft law“.

Mezinárodní právo je založeno na nejobecnější ze základních zásad - **zásadě svrchované rovnosti**. Ta zahrnuje svrchovanost a rovnost.

- a) **Svrchovanost (suverenita)** znamená nezávislost státní moci na jakékoli jiné moci vně státu či uvnitř. Není-li státní moc nezávislá, jde o nesuverénní stát (např. kolonie, závislá území). Stát se ovšem může *dobrovolně* své svrchovanosti zčásti vzdát ve prospěch jiného subjektu (např. Evropského společenství, resp. Evropské unie). Stane-li se tak na základě jeho vlastní vůle, jedná se zároveň o projev suverenity, i když výsledkem je její částečné omezení.

Suverenita každého státu je přirozeně omezena suverenitou ostatních států. Proto je suverenita jednotlivých států „delimitována“ mezemi, přičemž překročení těchto mezí znamená vměšování do vnitřních záležitostí (tj. zásah do suverenity) státu jiného.

Územní výsost naproti tomu znamená **výkon suverenity**, tedy státní moci na vlastním území. Výjimečně stát nemůže vykonávat územní výsost na části svého území, je-li to stanoveno mezinárodním právem (pozemky a budovy diplomatických misí cizích států, vojenské základny). Naopak v určitých případech stát vykonává územní výsost mimo své území (tytéž případy z opačného pohledu, navíc např. námořní lodě, letadla).

- b) **Rovnost**: Státy si jsou v mezinárodních vztazích rovny. Malé i velké státy mají rovná práva a rovné povinnosti. Princip rovnosti není uplatňován jen ve zcela výjimečných případech (právo veta stálých členů Rady bezpečnosti OSN na rozdíl od členů nestálých, hlasování v Mezinárodním měnovém fondu, který je mezinárodní organizací, podle výše tzv. subskripční kvóty, tj. výše vloženého kapitálu). Rovnost není uplatňována také mezi členy Evropských společenství, resp. Evropské unie (viz podrobně dále).

Z dalších základních zásad mezinárodního práva jmenujme jako nejdůležitější zásadu zákazu použití síly a hrozby silou a zásadu mírového řešení sporů. I když jsou tyto zásady v praxi některých států porušovány, jsou nadále páteří mezinárodního práva a znemožňují, aby se mezinárodní společenství států stalo nekontrolovatelnou džunglí ovládanou nejsilnějšími jedinci.

Z hlediska **působnosti (dosahu)** dělíme pravidla mezinárodního práva takto:

- **Obecné mezinárodní právo** – potencionálně je způsobilé zavazovat všechny státy. Formou je mezinárodní obyčej.
- **Univerzální mezinárodní smlouvy** - mohou zavazovat **potencionálně** všechny státy. Univerzální smlouva je taková, jejímiž stranami jsou největší (nejdůležitější) státy - velmoci, velký počet dalších států všech geografických oblastí světa a která je otevřena k přístupu všem ostatním státům.
- **Partikulární právo** (obyčejové nebo smluvní) se vztahuje jen na určitý okruh, resp. určitou kategorii států. Je-li tento okruh vymezen teritoriálně, jedná se o právo regionální (např. mezinárodní smlouvy sjednávané na půdě Rady Evropy, jejichž stranami mohou být jen evropské státy).

II.2 Subjekty mezinárodního práva

Za subjekt práva je ve *vnitrostátním právu* považována každá jednotka (osoba, entita), která má způsobilost mít práva. Kromě toho se rozlišuje způsobilost k právním úkonům, tj. způsobilost vlastním projevem vůle vstupovat do právních vztahů a brát na sebe kromě práv i povinnosti. V *mezinárodním právu* pouhá způsobilost mít práva až na výjimky (jednotlivec uplatňující lidská práva před mezinárodní institucí) nemá příliš velký význam. Zde nás spíše zajímá způsobilost k „právním úkonům“ a tím i k povinnostem.

Při nezbytném zjednodušení pro účely našeho výkladu můžeme vycházet z toho, že subjektem mezinárodního práva je jednotka (entita), která má způsobilost mít a plnit povinnosti, tedy být účastníkem mezinárodně právního vztahu, resp. vlastní vůlí do takového vztahu vstoupit či z něj vystoupit (zpravidla sjednáním mezinárodní smlouvy).

V tomto textu se budeme zabývat dvěma základními subjekty: **státy a mezinárodními organizacemi**. Mezinárodně právní subjektivita, která zahrnuje způsobilost uzavírat mezinárodní smlouvy, je u států prvotní (originární) a neomezená. Mezinárodní organizace mají naproti tomu tuto způsobilost jen částečnou, a to podle toho, v jakém rozsahu jim ji svěřily členské státy zřizovací smlouvou (je tedy odvozená a omezená).

II.2.1 Státy

Pojmové znaky státu

- území,
- obyvatelstvo (relativně trvale usídlené a organizované),
- veřejná moc nezávislá na jiné moci vně nebo uvnitř (státní moc),
- způsobilost vstupovat do mezinárodních vztahů (např. uzavírat mezinárodní smlouvy).

Území státu je trojrozměrný prostor (zahrnuje nejen zemský povrch, ale i podzemí, teoreticky až do středu Země, část mořských vod a vzdušný prostor, tj. do výše cca 100 km).

Obyvatelstvo musí být relativně stálé a organizované. Samostatný stát proto nemůže vzniknout např. v Antarktidě nebo na Měsíci, kde není trvale usídlené obyvatelstvo.

Veřejná moc musí být uplatňována vůči obyvatelstvu. Podmínka nezávislosti veřejné moci navenek neznamena, že stát musí mít armádu schopnou odrazit jakýkoli útok zvenčí. Některé malé státy mají ozbrojené síly jen symbolické, a přesto je jejich veřejná moc nezávislá, neboť jako taková byla ustavena. Eventuální ozbrojená akce jiného státu za účelem zásahu do pravomocí takového státu je protiprávní (např. útok USA na Grenadu v r. 1983).

Třídění států

- a) podle rozsahu suverenity – státy plně suverénní, státy s programově omezenou suverenitou (členové EU) a státy závislé (kolonie),
- b) podle učlenění (vnitřní struktury):
 - jednotné (unitární) (např. ČR, Polsko, Francie) - státy, které se dělí na administrativní jednotky bez vlastní státnosti. V některých případech však mohou mít tyto jednotky značný stupeň autonomie (Skotsko, Wales a Severní Irsko v rámci Spojeného království, Slovensko v rámci Československa do konce roku 1968),
 - složené:
 - » Federace, která je založena ústavou. Z *hlediska státoprávního, resp. ústavního* jde o stát, složený z jednotek, které mají svou vlastní státnost (švýcarské kantony, německé a rakouské země (länder), belgické regiony a jazyková společenství, republiky Ruské federace či bývalé ČSFR, státy USA, kanadské provincie apod.). *Federace z hlediska mezinárodního práva* je však zvláštností

- je to jen taková federace, kde jednotlivé členské státy mají na základě federální ústavy způsobilost být samostatně účastníky mezinárodně právních vztahů, alespoň v omezené míře – např. kanadská provincie Québec nebo některé švýcarské kantony mohou ve zvláštních případech uzavírat některé mezinárodní smlouvy.
- » Konfederace je volnější sdružení států založené mezinárodní smlouvou, nikoli ústavou. Členské státy konfederace si zachovávají samostanou mezinárodně právní subjektivitu. Konfederace v historii byly vždy jen dočasné útvary (např. Sjednocená arabská republika sdružující Egypt a Sýrii v letech 1958–1961).
 - » Další formy složených států mají spíš historický charakter a nejsou dnes aktuální (personální unie, reálná unie).

Vznik a zánik států

V současné době je možný prakticky jen sloučením (Německo) nebo rozdělením (Československo, SSSR, Jugoslávie), případně secesí (odtržením - např. Kosovo).

Uznání státu

Uznání státu umožňuje zapojení nového státu do mezinárodních vztahů, nemá však konstitutivní účinky (stát vznikne, i když není nikým uznán, má-li pojmové znaky státu).

Uznání se rozlišuje:

- uznání de iure (výslovně, např. diplomatickou nótou),
- uznání de facto (nepřímo – uzavřením smlouvy, účastí na mezinárodní konferenci s tímto státem bez protestu).

Neuznaný stát se nemůže účastnit mezinárodních vztahů a je zdrojem trvalých konfliktů (např. Severokyperská turecká republika vzniklá v důsledku turecké invaze na Kypr v roce 1974 – neuznal ji nikdy žádný jiný stát než samo Turecko).

II.2.2 Mezinárodní organizace

Mezinárodní organizace představuje **relativně trvalé sdružení států** za určitým účelem (spolupráce v dané oblasti). Sdružení států dočasné (ad hoc, k řešení jednorázového problému) je pouhou *mezinárodní konferencí*. Mezinárodní organizace jsou **vládní (mezivládní)**, tj. takové, jejichž členy jsou státy (jen jimi se zde zabýváme) a nevládní, tj. jejich členy jsou nestátní subjekty, příp. jednotlivci (např. Greenpeace) - ty nejsou subjekty mezinárodního práva.

Mezinárodní vládní organizace je **založena mezinárodní smlouvou**. Její smluvní strany (státy) jsou členy organizace. Mezinárodní organizace je svým charakterem skutečně mezistátní, nikoli nadstátní, tj. členské státy jí nejsou podřízeny. Jedinou výjimku tvoří Evropská společenství, resp. EU (viz dále), která jsou organizací nadstátní povahy.

Příklady mezinárodních vládních organizací: OSN, NATO, Rada Evropy, Evropské sdružení volného obchodu, Světová zdravotnická organizace, Mezinárodní organizace práce, Světová poštovní unie, UNESCO, Organizace pro výživu a zemědělství (FAO), NAFTA (Severoamerická dohoda o volném obchodu) a desítky dalších.

II.2.3 Další subjekty mezinárodního práva (*zde se jimi dále nezabýváme*)

- zvláštní entity (Svatá stolice – Vatikán),
- povstalci a válčící strana,
- jednotlivec (zcela výjimečně, a to v oblasti mezinárodní ochrany lidských práv a mezinárodního trestního soudnictví).

II.3 Koncepce vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva

Tradičně se v nauce mezinárodního práva uvádějí dvě krajní koncepce. **Monistická** hlásá, že mezinárodní a vnitrostátní právo tvoří dvě složky jediného právního systému. Pak je ovšem třeba stanovit jejich hierarchický vztah. Stoupencem primátu mezinárodního práva byl prof. Kelsen a jeho pokračovatelé – stoupenci tzv. normativní teorie (v Brně František Weyr). **Dualistická** teorie oba systémy přísně odděluje – jejich normy jsou určeny různými subjekty. Skutečnost je taková, že jde sice o dva samostatné systémy, ale vzájemně velmi úzce provázané.

V současné době se pojmy monismus a dualismus užívají v jiném významu. Pojetí, kdy ústava státu automaticky zakládá vnitrostátní závaznost mezinárodních smluv, je označováno jako pojetí monistické (např. čl. 10 Ústavy ČR), zatímco systém, v němž je třeba každou smlouvu činit vnitrostátně závaznou zvlášť zákonem je označován jako dualistický (např. Velká Británie).

III Pojem mezinárodní smlouvy a smluvního práva mezinárodního a vnitrostátního

III.1 Pojem a označení mezinárodní smlouvy, její části

Mezinárodní smlouva, jakožto jeden ze dvou základních pramenů mezinárodního práva, je určena k úpravě vztahů mezi jeho subjekty, tedy především státy, případně mezinárodními organizacemi. Mezinárodní smlouva však mezinárodně právní vztahy nejen upravuje, ale také zakládá a ruší. Definice mezinárodní smlouvy nečiní v teorii mezinárodního práva zvláštní potíže. Je pochopitelné, že jednotliví autoři přicházejí s různými definicemi, avšak v podstatě se shodují ve stanovení pojmových znaků mezinárodní smlouvy.

Definice mezinárodní smlouvy: *Mezinárodní smlouva je ujednáním (dohodou) dvou nebo více subjektů mezinárodního práva (stát, mezinárodní organizace), která má z vůle těchto subjektů mezinárodně právní účinky a řídí se mezinárodním právem.*

Mezinárodními smlouvami nejsou ujednání, v nichž smluvní stranou je útvar, který není subjektem mezinárodního práva (např. tzv. koncesní smlouvy mezi státem a soukromou společností, smlouvy, jejichž smluvní stranou jsou administrativní jednotky státu nebo členské státy federace, jimž ústava nesvětila ani částečnou kompetenci ve vztazích navenek). Mezinárodní smlouvou není tak např. družební smlouva uzavřená mezi městy (Brno - Rennes, Ostrava - Volgograd) nebo smlouva mezi ČR, Evropskou investiční bankou a Masarykovou univerzitou o financování výstavby kampusu.

Z definic a vymezení mezinárodní smlouvy lze učinit závěr o těchto jejích **pojmových znacích**:

1. má povahu dohody, tedy **souhlasného projevu vůle** stran,
2. jejími **stranami** jsou **výhradně subjekty mezinárodního práva**,
3. následkem souhlasného projevu vůle jsou **právní účinky**, a to vznik, změna nebo zánik mezinárodně právních vztahů (které mají u pravotvorných smluv formu pravidel chování) a
4. její **právní režim** je určen mezinárodním právem (tj. nepodléhají vnitrostátnímu právu určitého státu).

Mezinárodní smlouvy jsou v současnosti z praktického hlediska nejdůležitějším pramenem úpravy vztahů mezi státy. Bývají **označovány různými názvy**: *úmluva, smlouva, dohoda, protokol apod.* Zvolený název však nemá žádný právní význam, neboť nemá vliv na závaznost smlouvy. Používání jednotlivých názvů pro jednotlivé typy **mezinárodní smlouvy** (druhový pojem) se nicméně v praxi alespoň částečně ustálilo, takže jednotlivá označení se nejčastěji (nikoli však vždy) užívají takto:

- **úmluva**: významná mnohostranná pravotvorná smlouva (*Úmluva o diplomatických stycích*),
- **smlouva**: významná dvoustranná nebo mnohostranná smlouva (*Smlouva o nešíření jaderných zbraní, Smlouva mezi ČR a SR o právní pomoci*),
- **charta**: mnohostranná smlouva velkého politického nebo jiného významu (*Charta OSN*),
- **dohoda**: nejčastěji mezivládní dvoustranná smlouva nepolitického charakteru, někdy ovšem i významná hospodářská mnohostranná smlouva (*Dohoda o účasti ČR a dalších zemí v Evropském hospodářském prostoru*),
- **protokol**: používá se velmi různě, často k označení mnohostranné smlouvy upravující některé otázky spíše technické povahy nebo k označení dodatkového, revizního nebo prováděcího smluvního dokumentu ke smlouvě jiné apod. (*Protokol o změně Smlouvy mezi ČSSR a MLR o výstavbě a provozu soustavy vodních děl Gabčíkovo-Nagymaros*),

- **ujednání:** méně významná mezivládní nebo meziresortní dvoustranná smlouva upravující spíše otázky technické povahy, často sjednaná v tzv. zjednodušené formě (*Ujednání o zrušení vízové povinnosti pro držitele diplomatických a služebních pasů mezi vládou ČSFR a vládou Pákistánské islámské republiky*),
- **statut:** typické označení pro smlouvy, jimiž se zřizují mezinárodní organizace nebo orgány (*Statut Rady Evropy*),
- **pakt:** zřídka užívané označení pro mnohostrannou politickou smlouvu (*Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*).

Pokud jde o **strukturu mezinárodní smlouvy**, její text obvykle začíná *preambulí*, v níž strany často slavnostní formou specifikují účel sjednání smlouvy s odvoláním na své vzájemné vztahy, případně i s odvoláním na jiný (zásadní) smluvní dokument. Preambule je rovnocennou součástí smlouvy a je důležitá zejména pro její výklad (zejména historický či teleologický).

Meritorní text smlouvy je vnitřně členěn obdobně jako text vnitrostátních norem, a to na články (articles). V angličtině a francouzštině se termínem „paragraph(e)“ označuje odstavec článku (nikoli paragraf).

Závěrečná ustanovení smlouvy, zvaná též *protokolární články*, obsahují ustanovení o právním životě smlouvy, především o jejím vstupu v platnost a o trvání, resp. zániku platnosti, o změnách či revizi smlouvy apod.

Právní povaha *příloh smlouvy* může být různá. Jednoznačně ji lze určit jen z ustanovení smlouvy. Přílohy smlouvy upravující podrobné otázky technického charakteru mívají jiný právní režim než smlouva sama, aby je bylo možno snadno operativně aktualizovat (na příklad pouhou dohodou ministrů bez souhlasu vlád nebo parlamentů, jimž podléhá vlastní smlouva).

III.2 Smluvní právo mezinárodní

Pravidla mezinárodního práva o sjednávání mezinárodních smluv, jejich vstupu v platnost, trvání, změně, zániku, výkladu apod. se označují jako *smluvní právo*. Toto odvětví mezinárodního práva bylo v minulosti upraveno pouze mezinárodním obyčejem. K jeho kodifikaci došlo až v r. 1969 sjednáním **Vídeňské úmluvy o smluvním právu** (dále jen „Vídeňské úmluvy“), která je však omezena na smlouvy mezi státy. Vídeňská úmluva představuje z větší části kodifikaci existujících obyčejů, které především přesně zachycuje, podrobněji rozpracovává a jen ojedinele mění nebo doplňuje. Přijata byla na Vídeňské konferenci o smluvním právu organizované OSN, a to 23. května 1969. ČSSR k ní přistoupila v roce 1987. Na základě sukcese platí nadále i pro Českou republiku. V roce 1986 byla sjednána Vídeňská úmluva o smlouvách mezi státy a mezinárodními organizacemi a mezi mezinárodními organizacemi navzájem.

III.3 Vnitrostátní právo mezinárodních smluv

Mezinárodní smlouvy jsou rovněž předmětem úpravy práva vnitrostátního. Ústava a další právní předpisy upravují sjednávání smluv a jejich provádění z hlediska vnitrostátních procedur; zpravidla se zabývají rovněž postavením (bezprostřední závazností) mezinárodních smluv ve vnitrostátním právu. Souhrn těchto vnitrostátních norem lze nazvat *vnitrostátní právo mezinárodních smluv*. Je to pochopitelně jen účelové označení této množiny norem, nejedná se o odvětví ani pododvětví vnitrostátního práva. Základním pramenem českého práva mezinárodních smluv je Ústava České republiky č. 1/1993 Sb. ve znění pozdějších změn.

III.4 Třídění mezinárodních smluv

Mezinárodní smlouvy lze třídit podle mnoha kritérií. Toto třídění má značný význam pro identifikaci typu smlouvy a pro přesné určení jejích právních následků. Dále následují nejdůležitější kritéria třídění.

III.4.1 Počet smluvních stran

Mezinárodní smlouvy se především dělí podle počtu smluvních stran na **dvoustranné**, resp. *vícestranné* a **mnohostranné**. Smlouva vícestranná je např. třístranná nebo taková, kdy více smluvních subjektů (zpravidla států) tvoří jednu „stranu“ (*Evropská dohoda o přidružení ČR k Evropským společenstvím uzavřená mezi ČR na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé*). Mnohostranná smlouva uzavřená mezi státy určitého regionu a upravující otázky s tímto regionem spjaté je smlouvou *oblastní (regionální)* (*smlouvy uzavírané v rámci Rady Evropy*). Smlouva, jíž je vázán velký počet států mezinárodního společenství všech geografických oblastí, včetně velmocí, má *univerzální* charakter (*Charta OSN, Pařížská unijní úmluva na ochranu průmyslového vlastnictví*).

III.4.2 Možnost přístupu k mnohostranné smlouvě

Podle možnosti přístupu dalších států se mnohostranné smlouvy rozlišují na

- **uzavřené**, kdy nelze přistoupit jednostranným aktem nového státu. Vyžaduje se jeho přijetí, tedy výslovného projevení souhlasu ze strany všech stávajících smluvních stran (např. *zřizovací smlouvy Evropských společenství*),
- **otevřené**, kdy lze přistoupit na základě pouhého jednostranného aktu přistupujícího státu (např. *Světová poštovní unie*) a
- **polootevřené (resp. polouzavřené)**, kdy přístup nového státu je vázán na splnění určitých podmínek a tím i na souhlas dosavadních smluvních stran, který zpravidla uděluje jejich jménem určitý orgán (typické u některých mezinárodních organizací – OSN).

III.4.3 Forma smlouvy

Prakticky všechny smlouvy jsou v dnešní době uzavírány **písemně**. Ústní forma (tzv. *gentlemen's agreement*) je rovněž možná, avšak v praxi je zcela nevhodná kvůli možným pochybnostem o jejím obsahu i o její právní závaznosti. Konkludentní jednání si lze v mezinárodním právu těžko představit. Někdy se uvádí jako zcela zvláštní forma přiměřená výjimečným okolnostem použití symbolu (vztyčení bílé vlajky na znamení vzdání se, je-li akceptováno druhou stranou).

Podle **způsobu sjednání smlouvy** se rozlišuje (v praxi pouze u dvoustranných smluv) forma *slavnostní (plná)* a forma *zjednodušená*. Převládají smlouvy uzavřené běžným způsobem (tj. v **plné formě**), tedy na jedné listině, obsahující podpisy obou smluvních stran, které o smlouvě společně jednaly a jejichž zástupci se k podpisu sešli na určeném místě. Mnohostranné smlouvy jsou prakticky vždy ve formě plné.

Méně významné smlouvy, jejichž rychlé sjednání nečiní potíže, neboť je často věcí rutiny, vznikají někdy na základě pouhé *výměny diplomatických nót*, tj. v podstatě diplomatických dopisů mezi vládami jednotlivých států. Zástupci smluvních stran se ke sjednání takové smlouvy ani nemusí sejít a jejich podpisy jsou tudíž na různých listinách. Jsou to smlouvy uzavřené tzv. **formou zjednodušenou** - v diplomatické mluvě *sous forme simplifiée*. Příkladem takové smlouvy je již zmíněné *Ujednání o zrušení vízové povinnosti pro držitele diplomatických a služebních pasů mezi vládou ČSFR a vládou Pákistánské islámské republiky* (forma je dobře patrná i ze sdělení č. 328/1992 Sb.).

III.4.4 Úroveň sjednání smlouvy

Podle toho, který státní orgán smlouvu jménem státu sjednává, se smlouvy dělí na *prezidentské, vládní a resortní*. Toto dělení určují ústavní předpisy jednotlivých států pro účely vnitrostátního schvalování smluv. Je podrobně popsáno dále v kapitole IV.2.2.

III.4.5 Obsah smlouvy z hlediska věcného

Obsah smlouvy může být posuzován z různých hledisek. Podle předmětu úpravy lze smlouvy dělit na politické, hospodářské a jiné. Konkrétní obsah prvních dvou kategorií a jemnost dělení kategorie třetí závisí na účelu kategorizace. Nejde o otázku snadnou, o čemž svědčí různé ne příliš přehledné a mnohdy chybně koncipované rejstříky smluv (na příklad rejstřík Sbírký zákonů). Toto kritérium je důležité především pro účely vnitrostátního schvalování smluv (viz článek 49 Ústavy ČR, kde jsou takto vymezeny smlouvy, vyžadující souhlasu Parlamentu - tedy smlouvy prezidentské).

III.4.6 Normativní obsah smlouvy

Podle normativního obsahu se rozlišují smlouvy *kontraktuální* (stanoví vzájemná práva a povinnosti stran – řeší konkrétní otázky či vztahy) a *pravotvorné* (obsahují obecné právní normy a tvoří objektivní právo).

Kontraktuální je smlouva, jejímž účelem je upravit určitou konkrétní otázku ve vzájemném vztahu s jinou smluvní stranou, aniž by se přitom vytvářela nebo zachycovala právní pravidla obecnějšího dopadu (*traité-contrat*). Příkladem mohou být dohody o státních hranicích, o navázání diplomatických styků, o bezvívovém styku apod. Kontraktuální smlouvy jsou typicky dvoustranné, avšak mohou být i mnohostranné (např. úmluvy o vymáhání výživného v cizině, extradiční úmluvy o vydávání osob k trestnímu stíhání a k výkonu trestu aj.).

Kontraktuální smlouvy mají účinky jen mezi smluvními stranami, tedy *inter partes*. Jsou tedy založeny na *reciprocitě*. Např. žádost o vydání osoby podle příslušné extradiční úmluvy lze adresovat jen státu, který je její stranou. Účinky na ostatní státy mohou být jen nepřímé - např. každý stát musí respektovat hranici mezi dvěma jinými státy, jejíž průběh si mezi sebou dohodly kontraktuální smlouvou.

Pravotvorná je smlouva, jejímž účelem není jen upravit vztahy mezi smluvními stranami, ale zejména vytvořit, resp. zachytit (kodifikovat) ucelený soubor pravidel chování pro subjekty mezinárodního práva v určité oblasti. Tyto smlouvy *zavazují stát k určitému chování obecně, tedy nikoli jen vůči jinému smluvnímu státu*. V literatuře jsou tyto smlouvy někdy připodobňovány mezinárodním zákonům (*traités-lois*). Najdeme je téměř ve všech oblastech mezinárodního práva veřejného. Patří sem zejména velké kodifikační úmluvy, sjednané převážně v rámci OSN. Příklady: *Úmluvy z oblasti mořského práva, které stanoví právní režim mořských vod a mořského dna, úmluvy o diplomatických a konzulárních stycích, stanoví právní režim těchto styků obecně, tj. pravidla pro činnost diplomatických misí a konzulárních úřadů, výsady a imunity aj., úmluvy týkající se ochrany lidských práv apod.*

Pravotvorné smlouvy mají zpravidla účinky *erga omnes*, tedy zavazují smluvní státy k určitému chování *bezpodmínečně, bez reciprocity*, ba dokonce bez jakékoli návaznosti na jiné smluvní strany, tedy „jednostranně“. *Neaplikují se tak jen vůči smluvním státům, ale obecně – vždy, vůči všem*. Velmi nápadný je tento charakter především u *úmluv z oblasti ochrany lidských práv*. Do této kategorie patří prakticky jen smlouvy mnohostranné.

Pravotvorná smlouva může mít také účinky pouze *inter partes*, tedy aplikuje se jen mezi smluvními stranami, resp. osobami smluvních států. Příkladem je Vídeňská úmluva o smlouvách o mezinárodní koupi zboží, která upravuje mezinárodní kupní smlouvu a je použitelná jen mezi obchodníky smluvních států. To, že má takto omezené účinky, poznáme z jejího textu, kde je to výslovně stanoveno.

IV Vznik mezinárodní smlouvy

Vznik a vstup v platnost mezinárodní smlouvy je procesem, zahrnujícím několik stadií. Ta jsou v dalším textu popsána a vysvětlena. Viz také schéma č. 5 v závěru této kapitoly.

IV.1 Sjednání textu smlouvy

IV.1.1 Sondáž a expertní jednání

Vlastní procedura vzniku mezinárodní smlouvy může být různá v závislosti na jejím druhu a okolnostech sjednání. Standardní postup, tj. typická procedura ve většině případů vypadá orientačně tak, jak je dále popsáno.

Zainteresované státy musí nejprve dospět k dohodě o tom, že chtějí řešit určitou otázku, resp. regulovat mezi sebou určité vztahy nebo že hodlají vytvořit závazná pravidla chování (normy mezinárodního práva) a to právní formou mezinárodní smlouvy. Zjišťování stanoviska, resp. zájmu druhé strany se nazývá *sondáž*. Mnohostranné smlouvy vznikají zpravidla na půdě mezinárodních organizací, kde je rovněž vyjádřen zájem jednoho či několika států na uzavření smlouvy. Bývá tomu tak nejčastěji ve formě předneseného námětu, který je projednán příslušným orgánem organizace a je-li schválen, jsou pro další postup ustaveny pracovní orgány.

Text návrhu smlouvy vzniká v průběhu *vyjednávání*. Text dvoustranné smlouvy zpravidla navrhne jedna ze stran a druhá se k němu vyjadřuje. V jednoduchých případech, kdy lze snadno dosáhnout konsensu, není ani třeba společného zasedání zástupců obou stran (tzv. expertů) a text smlouvy se dojedná písemně (diplomatickými nótami). V ostatních případech se tato společná zasedání *na expertní úrovni* organizují střídavě v obou státech tak dlouho, dokud není text dohodnut.

Jde-li o mnohostrannou smlouvu, dochází k *expertnímu jednání* na určitém fóru (v rámci mezinárodní organizace), a to v pracovních skupinách, výborech nebo jiných podobných orgánech. Jednání probíhá na nižší úrovni, tedy bez zbytečných formalit, a proto je relativně pružné. Podkladem pro jednání je návrh textu, který vypracovává ve většině případů organizace, a to její sekretariát nebo orgán k tomu určený (např. *Komise pro mezinárodní právo OSN*).

Úkolem expertů je vypracovat a dohodnout návrh textu smlouvy, který je poté předložen k případnému dojednání a schválení zástupcům jednajících stran vyšší úrovně. Závěrečné jednání o textu mnohostranných smluv probíhá nejčastěji na *diplomatické konferenci* na úrovni vládních zástupců.

V ČR koordinuje a zabezpečuje přípravu, sjednávání a vnitrostátní projednávání smluv *ministerstvo zahraničních věcí*. Příprava a sjednání každé smlouvy musí být proto s tímto ministerstvem projednána. Vlastní přípravu a projednávání návrhu na sjednání smlouvy zabezpečuje tzv. *gestor*, tj. ministerstvo nebo jiný orgán státní správy, do jehož působnosti zcela nebo převážně náleží otázky, jež mají být navrhovanou smlouvou upraveny.

IV.1.2 Přijetí a autentifikace textu

Jednání o textu smlouvy je zakončeno jeho přijetím. Nejčastější formou **přijetí textu** dvoustranné smlouvy je neformální dohoda vyjednávačů o tom, že text byl dohodnut, případně *parafování* textu smlouvy spočívající v opatření každé strany výtiskem dohodnutého textu iniciálami zástupců obou stran.

Text mnohostranných smluv bývá přijímán na mezinárodní diplomatické konferenci na základě hlasování. *Přijetí textu smlouvy nemá žádné právní následky, pokud jde o závaznost smlouvy jako takové.* Přijetí textu smlouvy znamená fixaci toho, co již bylo dohodnuto, aby diskuse o textu neprobíhaly do nekonečna.

Od **přijetí textu smlouvy** je třeba odlišovat jeho **autentifikaci**, která vyjadřuje nejen následnou neměnnost textu, ale také jeho správnost a výlučnou oficiálnost. Pouze autentifikovaný text smlouvy je považován za autentický (původní), a tedy oficiální a směrodatný. Úkonem, jímž se text autentifikuje, bývá jeho **parafování, podpis nebo podpis ad referendum** (tj. s výhradou dodatečného schválení). U dvoustranných smluv většinou přijetí a autentifikace textu splývají, neboť každý z uvedených úkonů může mít obojí význam. U mnohostranných smluv sjednávaných na diplomatické konferenci je autentifikace textu provedena **parafováním, podpisem nebo podpisem ad referendum závěrečného aktu konference obsahujícího text smlouvy**.

V ČR po skončení expertních jednání vypracuje gestor návrh na sjednání smlouvy, který se předkládá ke schválení vládě. Jde-li o resortní smlouvu, schvaluje ji příslušný člen vlády po dohodě s ministrem zahraničních věcí. V žádném předpisu není výslovně stanoveno, kdo schvaluje návrh na sjednání prezidentské smlouvy. Nepochybně to bude alespoň vláda. *Parlament schvaluje až smlouvu dojednanou, nikoli její návrh* (viz dále).

O prezidentovi se v této souvislosti předpisy rovněž nezmiňují, avšak k podpisu prezidentské smlouvy je třeba zmocnění prezidenta.

IV.2 Schvalování smluv

IV.2.1 Vnitrostátní procedura schvalování mezinárodních smluv

Předchozí výklad se soustředil na postup při sjednávání smluv. Nyní se budeme věnovat proceduře **schvalování vnitrostátními orgány státu smluv již sjednaných**, tedy proceduře, jejímž vyvrcholením je vyjádření definitivního souhlasu státu být vázán smlouvou navenek, který má za následek právní závaznost smlouvy. Pro tyto účely je třeba nejprve provést kategorizaci smluv podle úrovně jejich sjednání.

IV.2.2 Kategorizace smluv podle Ústavy ČR pro účely schvalování

Pravomoc sjednat a ratifikovat mezinárodní smlouvy náleží podle Ústavy prezidentu republiky (článek 63). Podle téhož ustanovení může prezident přenést sjednávání určitých smluv na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy (ministry). To také prezident učinil, a to **rozhodnutím č. 144/1993 Sb.** Podle tohoto rozhodnutí prezident přenesl na vládu sjednávání, schvalování, přístup a přijetí těch smluv, které nevyžadují souhlas Parlamentu podle článku 49 odst. 2 Ústavy (tzv. **smlouvy vládní**). Na jednotlivé ministry pak přenesl sjednávání a schvalování smluv, které svým významem nepřesahují rámec působnosti jednotlivých ústředních orgánů státní správy (tzv. **smlouvy resortní**). Je samozřejmé, že i zde musí jít o smlouvy, které nevyžadují souhlas Parlamentu, i když to rozhodnutí prezidenta republiky výslovně neuvádí. Prezident si ovšem může v jednotlivých případech vyhradit pravomoc sjednat, schvalovat atd. kteroukoli smlouvu. Smlouvy sjednávané prezidentem se označují jako **prezidentské**.

1. Prezidentské smlouvy

Prezidentské smlouvy podléhají schválení Parlamentu. Vláda sice rozhoduje o podpisu takové smlouvy, avšak definitivní souhlas se smlouvou navenek dává po schválení smlouvy Parlamentem prezident republiky (formou ratifikace nebo přístupu). Jsou to smlouvy uvedené v článku 49 Ústavy ČR nebo ty, kde si prezident jejich sjednání a schválení vyhradil, i když nespádají do rámce tohoto ustanovení.

Podle článku 49 Ústavy vyžadují vždy *souhlasu Parlamentu* smlouvy

- a) upravující práva a povinnosti osob (tj. jednotlivců),
- b) spojenecké, mírové a jiné politické,

- c) z nichž vzniká členství ČR v mezinárodní organizaci,
- d) hospodářské, jsou-li všeobecné povahy a
- e) týkající se dalších věcí, jejichž vnitrostátní úprava je vyhrazena zákonu.

2. Vládní a resortní smlouvy

Vládní nebo resortní jsou smlouvy, které splňují obě následující podmínky:

- 1. nevyžadují souhlas Parlamentu podle článku 49 Ústavy
- 2. jejich sjednání si prezident republiky nevyhradil zvláštním rozhodnutím.

Vládní jsou smlouvy, které svým významem přesahují rámec působnosti jednoho resortu, tj. ministerského nebo jiného ústředního orgánu státní správy, v jehož čele stojí člen vlády. **Resortní** jsou pak ty, které tento rámec nepřesahují.

Vládní smlouvy sjednává vláda, která je rovněž schvaluje usnesením (tj. vnitrostátně). Definitivní souhlas se smlouvou (v měřítku mezinárodním) opět uděluje vláda, resp. její člen (na příklad podpisem smlouvy případně ministerstvo zahraničních věcí (notifikací vnitrostátního schválení druhé smluvní straně).

Pro resortní smlouvy platí mutatis mutandis totéž co pro vládní s tím, že namísto vlády jedná její člen. Tento však může sjednat smlouvu jen s předchozím souhlasem vlády (srov. článek 63 odst. 1 písm. b) Ústavy). Tento souhlas se ovšem týká sjednání jako takového, tedy přenesení prezidentovy pravomoci, nikoli výsledků jednání a obsahu smlouvy, které souhlasu vlády nepodléhají. Resortní smlouvy sjednávají jednotlivá ministerstva a příslušný ministr je také podepisuje, dalšího souhlasu k platnosti není třeba.

Příklady vládní a resortní smlouvy: *Dohoda mezi vládou ČR a Švýcarskou spolkovou radou o výměně stáží z r. 1997* (č. 188/1997 Sb.), *Protokol mezi ministerstvem obrany ČR a ministerstvem národní obrany Litevské republiky o spolupráci leteckého zdravotnického personálu s polní nemocnicí Armády ČR z r. 2002* (č. 128/2002 Sb. m. s.

Úroveň vyjádřená v názvu smlouvy není právně relevantní. Na příklad *Smlouva mezi vládou ČR a vládou Rumunska o podpoře a vzájemné obraně investic* z 8. listopadu 1993 je z hlediska českého práva smlouvou prezidentskou, nikoli vládní, a proto byla projednána a schválena Parlamentem. Klasifikace smluv podle české ústavy má zásadní význam pro vnitrostátní proceduru jejich sjednávání a bude proto podrobně popsána dále.

IV.3 Vyjádření definitivního souhlasu se smlouvou po jejím vnitrostátním schválení

Přijetí textu smlouvy neznamena ovšem přijetí závazku být smlouvou vázán. Přijatý a autentifikovaný text je pro strany závazný pouze v tom smyslu, že již nemůže být měněn ani doplňován. (Pokud by k tomu přece jen mělo dojít, musel by být podpis smlouvy anulován a jednání o textu znovu otevřeno a zakončeno novým podpisem.) Pravidla chování v přijatém a autentifikovaném textu nejsou zatím závaznou normou. To se stane až **po vyjádření definitivního souhlasu státu být vázán smlouvou a následněm vstupu smlouvy v platnost.**

Definitivní souhlas státu se smlouvou je souhlas, který je dostatečný pro to, aby na jeho základě smlouva vstoupila pro tento stát v platnost. Může být vyjádřen různým způsobem: **podpisem smlouvy, ratifikací, schválením, přístupem k ní** nebo i jinak (např. výměnou listin tvořících smlouvu uzavřenou ve zjednodušené formě). Jak je vidět, *podpis smlouvy může mít různé, někdy i kumulované právní účinky.*

Smlouva téměř vždy sama pro sebe stanoví formu vyjádření tohoto souhlasu. Nejčastěji jí bývá podpis nebo ratifikace. Podpis se uplatňuje u smluv méně významných, sjednávaných na úrovni vládní nebo

resortní. U významnějších smluv (zpravidla prezidentských) je zapotřebí dalšího aktu ze strany smluvních států, a to ratifikace nebo přístupu.

Mnohostranné smlouvy se podpisují buď při sjednání, tedy přímo na diplomatické konferenci po přijetí textu smlouvy hlasováním, nebo později u depozitáře. Většina významných smluv bývá takto otevřena k podpisu jen omezenou dobu a někdy jen pro státy, které se účastnily jednání. Státy, které smlouvu za uvedených okolností nepodepíší, se mohou stát smluvní stranou otevřené smlouvy **přístupem, který nahrazuje nejen podpis, ale i ratifikaci**, a to se stejnými právními účinky.

Pojem **ratifikace** se používá ve dvojitým smyslu – vnitrostátním a mezinárodním. Z hlediska vnitrostátního je ratifikace smlouvy úkonem, kterým prezident republiky potvrzuje smlouvu po jejím schválení Parlamentem. Ratifikaci prezidentem podléhají smlouvy prezidentské, které byly sjednány z jeho plné moci, tedy smlouvy, které vyžadují souhlas Parlamentu nebo ty, jejichž sjednání si prezident republiky vyhradil. Vnitrostátní ratifikace spočívá ve vystavení ratifikační listiny a jejím podpisu prezidentem republiky.

Až potud nemá ratifikace mezinárodní účinky. Ty nastávají teprve při dalším postupu, který již zasahuje navenek. Ratifikace v mezinárodním smyslu se u mnohostranné smlouvy provádí **uložením ratifikačních listin** u depozitáře, což je smlouvou určená vláda některého státu, případně mezinárodní organizace. U dvoustranných smluv se **ratifikační listiny vyměňují** mezi oběma stranami. Obě formy tohoto aktu mají slavnostní charakter a sepisuje se o nich protokol. Totéž platí o přístupu a jeho listinách (týká se jen smluv mnohostranných).

Přístupem se stává stranou otevřené mnohostranné smlouvy stát, který ji původně nepodepsal. Přístup má stejné právní účinky jako podpis s následnou ratifikací. Prakticky se provádí jako ratifikace, tj. uložením listiny o přístupu u depozitáře. O listině o přístupu platí totéž, co bylo řečeno o listině ratifikační. Přístup k mnohostranné *vládní* dohodě se označuje jako *adheze*.

Z hlediska vnitrostátního dává tedy konečný souhlas se smlouvou orgán, jemuž sjednání smlouvy podle ústavy a jiných právních předpisů přísluší. Až teprve poté, co je mezinárodní smlouva vnitrostátně schválena, je možno přikročit k vyjádření definitivního souhlasu se smlouvou navenek. Teprve na základě tohoto mezinárodního aktu smlouva vstoupí pro tento stát v platnost a vzniknou tak jeho závazky a oprávnění.

IV.4 Vstup smlouvy v platnost

Vstup smlouvy v platnost (rozumí se podle mezinárodního práva) je podmíněn vyjádřením definitivního souhlasu smluvních států se smlouvou. Nejde však o dvě stránky téhož jevu. Tento souhlas státu je totiž často pouze *jednou z podmínek* platnosti smlouvy pro daný stát, byť zcela nezbytnou. Mezi úkonem vyjadřujícím definitivní souhlas státu se smlouvou a jejím vstupem v platnost zpravidla uběhne určité časové období. Vzácností nejsou případy, kdy smlouva nevstoupí v platnost nikdy.

Smlouva vstupuje v platnost způsobem a dnem určeným v jejích ustanoveních nebo dohodou států účastnících se jednání. Nejběžnější způsoby vstupu v platnost jsou tyto:

- a) Smlouva vstupuje v platnost ihned - přímo úkonem vyjadřujícím konečný souhlas státu, tedy podpisem nebo ratifikací.
- b) Smlouva vstoupí v platnost po uplynutí určité doby po tomto úkonu (*legisvakance*), aby měly smluvní státy čas na provedení nezbytných opatření, které jsou třeba pro zajištění provádění smlouvy od prvního dne její platnosti (např. vnitrostátní vyhlášení smlouvy). Příkladem zde může být toto ustanovení: „Tato úmluva vstoupí v platnost pro každý stát... šedesátým dnem po uložení ratifikační listiny“ (článek 27 *Úmluvy o doručování v cizíne soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních*).

- c) Smlouva vstupuje v platnost poté, co jsou splněny další stanovené podmínky (na příklad u dvoustranných smluv vzájemná notifikace vnitrostátního schválení). U mnohostranných smluv se rozlišuje platnost subjektivní a objektivní. *Subjektivní* platnost je platností mnohostranné smlouvy ve vztahu k určitému státu – *smlouva platí pro tento stát*. K tomu, aby na základě příslušného úkonu (ratifikace, přístupu apod.) smlouva pro daný stát vstoupila v platnost (subjektivní), je ovšem třeba její platnosti *objektivní*. Tak se označuje platnost mnohostranné smlouvy jako takové. Většina mnohostranných smluv vyžaduje ke své objektivní platnosti ratifikaci nebo jiný obdobný úkon ze strany určitého minimálního počtu států. Dokud není tohoto počtu dosaženo, smlouva nenabyla objektivní platnosti a nemůže tudíž nabýt ani platnosti subjektivní pro státy, které ji zatím ratifikovaly. V konečném důsledku to znamená, že v takovém případě ratifikace nebo jiná forma definitivního souhlasu státu se smlouvou nemá bezprostředně za následek vstup smlouvy pro daný stát v platnost, pokud smlouva dosud nenabyla platnosti objektivní.¹
- d) U smluv jiných než otevřených nastává vstup v platnost pro nový stát až poté, co je o tom rozhodnuto (nejčastěji přijetím do mezinárodní organizace).

Na tomto místě je vhodné připomenout, že vnitrostátní schválení smlouvy (ústavními orgány státu) samo o sobě zásadně nemá mezinárodně právní účinky a vstup v platnost smlouvy na ně nemůže být vázán. Schválení smlouvy Parlamentem, vládou nebo příslušným ministrem *není* vyjádřením definitivního souhlasu státu být smlouvou vázán, které by mělo za následek vstup smlouvy v platnost. Nemá totiž mezinárodní účinky, s výjimkou případu, kdy by tak smlouva sama stanovila. Takové případy se vyskytují jen velmi vzácně, neboť jsou důsledkem chybného postupu: vázat vstup smlouvy v platnost na *vnitrostátní akt* schválení je neobyčejně nepraktické, neboť datum tohoto aktu, které je pro vstup v platnost rozhodující, nemůže být druhé straně známo, ježto nejde o akt směřovaný navenek. Příkladem takové problematické smlouvy je *Smlouva mezi ČR a SR o úpravě režimu a o spolupráci na společných státních hranicích* (sdělení č. 234/1993 Sb.).

Vstup smlouvy v platnost lze naproti tomu velmi dobře vázat na vzájemnou *notifikaci* tohoto vnitrostátního schválení mezi oběma smluvními stranami, neboť tato notifikace již je (oproti schválení samotnému) mezinárodním aktem. Použití tohoto způsobu vyjádření definitivního souhlasu se smlouvou je v československé a české smluvní praxi velmi časté, a to u smluv vládních.

U dvoustranných smluv musí být samozřejmě notifikace vzájemná a jako taková uvedená ve smlouvě. Hrubou chybou je vázat vstup smlouvy v platnost na notifikaci pouze jedné strany, a to i v případě, kdy druhá strana notifikaci provedla již při podpisu smlouvy. Tento trapný faux pas se stal při sjednávání *Rámcové dohody o finanční spolupráci mezi ČR a Evropskou investiční bankou* ze dne 18. února 1993 (sdělení č. 250/1994 Sb.).

IV.5 Platnost a účinnost mezinárodní smlouvy. Prozatímní provádění smlouvy

Platnou je obecně právní norma, při jejíž tvorbě byly splněny všechny předepsané náležitosti, a která se stává součástí právního systému, v němž vzniká. To platí i o mezinárodních smlouvách. **Účinnost** naproti tomu znamená časovou působnost normy, tedy dobu, po kterou má být platná norma používána. V případě mezinárodních smluv není pojem účinnosti příliš praktický, neboť účinnost spadá zpravidla v jedno s platností.

¹ Přesto, že Československo, respektive Česká republika se jen velmi zřídka objevují mezi státy ratifikujícími mnohostranné smlouvy jako jedny z prvních, tato situace již nastala a měla poněkud kuriózní průběh. Jedná se o Úmluvu o mezinárodní správě dědictví (Haag, 2. října 1973), která vyžaduje k svému vstupu v platnost (objektivní) ratifikace třemi státy. Dodnes ji ratifikovaly pouze dva státy, a to Portugalsko a Československo. Úmluva však přesto vstoupila v r. 1993 v platnost, neboť ze dvou smluvních stran se rozdělením Československa staly tři.

U dvoustranných smluv, které mají vstoupit v platnost na základě ratifikace, může mezi podpisem a ratifikací uplynout dosti dlouhá doba, neboť ratifikace vyžaduje zpravidla souhlasu parlamentů obou smluvních stran. Mají-li obě smluvní strany zájem na tom, aby smlouva byla uvedena v život co nejdříve, mohou se dohodnout, že budou smlouvu provádět ještě před tím, než vstoupí v platnost. Jedná se skutečně jen o *provádění* smlouvy, nikoli o její *předběžnou platnost*.

Dohoda smluvních stran o *prozatímním (předběžném) provádění smlouvy* je zpravidla obsažena v závěrečných ustanoveních smlouvy samé, avšak nic nebrání tomu, aby se o něm strany dohodly i jinak.

Prozatímní provádění smlouvy se v praxi omezuje na smlouvy dvoustranné.

V posledních dvaceti letech se tento institut stal zcela běžným a je velmi oblíben i českou smluvní praxí, zejména v relaci se Slovenskou republikou.

IV.6 Prezentace textu a jazyk smlouvy

IV.6.1 Smlouvy dvoustranné

Dvoustranné smlouvy se vyhotovují ve dvou verzích, tzv. *alternátech*. V textu českého alternátu je vždy Česká republika, resp. adjektivum „český“ uváděno na prvním místě a označení druhé smluvní strany na místě druhém. Totéž platí o podpisech – za českou stranu je podpis umístěn napravo, za druhou stranu nalevo. V alternátu druhé strany je vše naopak. Originál českého alternátu zůstane po podpisu české straně, zatímco druhé straně zůstane originál alternátu jejího.

Dvoustranné smlouvy se sjednávají zpravidla ve dvou jazycích (tedy jazycích obou smluvních stran), řidčeji v jazyce jediném nebo naopak ve více než dvou. Jsou-li jazyky dva, v obou se vyhotovuje každý z obou alternátů, takže text smlouvy se vlastně podpisuje čtyřikrát. Oba jazyky jsou rovnocenné, což bývá v závěrečné klauzuli vyjádřeno tímto standartním textem: „*Dáno v [Praze] dne [8. prosince 1996] ve dvou vyhotoveních, každé v jazyce českém a [španělském], přičemž obě znění mají stejnou platnost.*“ Znamená to, že obě jazyková znění jsou autentická, tedy rozhodující.

Je-li možno předpokládat, že výklad smlouvy v obou jazycích nebude identický nebo jde-li o jazyky navzájem diametrálně odlišné a těžko porovnatelné, mohou strany zvolit pro vypracování textu smlouvy ještě třetí jazyk, zpravidla světový, který je oběma dobře znám a který se hodí za jazyk rozhodný v případě rozdílného výkladu. Takový byl postup na příklad u bezvízové dohody mezi ČSSR a Laoskou lidově demokratickou republikou ze dne 1. srpna 1978 (č. 129/1978 Sb.), jejíž závěrečná klauzule (článek 10) zní: „*V případě rozdílného výkladu českého a laoského textu bude rozhodný francouzský text.*“

U smluv upravujících otázky spíše technického charakteru se z důvodu účelnosti může výjimečně použít jediného jazyka, a to takového, který není jazykem žádné ze smluvních stran. Na příklad *Rámcová dohoda o finanční spolupráci mezi ČR a Evropskou investiční bankou* ze dne 18. února 1993 (sdělení č. 250/1994 Sb.) byla sjednána jen v angličtině.

IV.6.2 Smlouvy mnohostranné

U mnohostranných smluv se nepoužívají alternáty. Označení smluvních stran v textu je uvedeno v pořadí daném určitým objektivním kritériem. Nejčastěji jím bývá abecední pořádek v jazyce příslušné verze.

Oproti dvoustranným nebývají mnohostranné smlouvy sjednávány v jazycích všech smluvních stran. Jejich součástí pak ovšem musí být i dohoda o tom, ve kterých jazycích bude příslušná smlouva sjednána a podepsána. Zpravidla to bývají jazyky světové, a to nejméně dva. Záleží na fóru, na němž smlouva vzniká. Tak na příklad Haagské unifikační úmluvy z oblasti mezinárodního práva soukromého jsou sjednávány